

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՍՐՏԷ՝ ԽՕՍՔԵՐ

ԱՅՐԻՒ ԼՈՒՄԱՆ

Առեմ ձեզ, զի այրիմ այն օսապետի՝ աստեղի քան զանհետանալի զանգամանակն:

(ՄԱՐԿ. ԺԲ. 41-44)

Մեծ տոնակատարութենէ մը վերջէն արդէն լուծուած էին բոլոր երգերն ու արարողութիւնները, եւ ժողովուրդը հոգեւոր սփոփանքով համակուած՝ դուրս կը հոսէր տաճարէն: Առաջին կարգին վրայ կը զատորոշուէին փարիսեցիներն ու դպիրները, արհամարհոտ ու սիգապանծ, անոնց կը հետեւէին մեծատունները, եւ այս վերջիններուն կը յաջորդէր սողանցքը ժողովուրդին: Բոլորն ալ իրենց կարգին կը անցնէին տաճարին առջեւ դրուած զանձանակին քովէն, եւ անոր մէջ կը նետէին իրենց նուէրները, դիտողներու հրացիկ ակնարկներուն ներքեւ, ի փառս եւ ի պայծառութիւն սողմոնեան այն հոյակապ տաճարին, որուն գագաթարին մէջ կը միաձուլուէին Հրեայ ցեղին հոգեւոր եւ ազգային խռնայններն ու փառասիրութիւնները:

Ժողովուրդի այս բազմութեան մէջ, եւ մանկէն յետին կարգերուն վրայ, կը գտնուէր նաեւ այրի կին մը. ո՞վ էր անիկա, ոչինչ գիտեմք իր անցեալէն, միայն աւետարանէն կը հաւաստիանանք, թէ անիկա այրի մըն էր, մէկը որուն սիրտը խոցուած էր իր մանկէն քաղցր սիրոյն մէջ, եւ կեանքը կը բացուէր իր առջեւ տխուր եւ անհրապոյր անապատի մը հանգոյն: Անիկա այրի էր եւ աղքատ, այսինքն կրկնապէս այրեացած. սակայն հակառակ իր այդ խեղճ երեւոյթին, անոր հոգիին մէջ կը մեծնար ու կը պայծառանար ներքին ուրախութիւնի մը. ինքն ալ ուրիշներու նման կ'ուզէր տալ իր նուէրը տաճարին. բայց աւա՛ղ ինք աղքատ էր, եւ իր ամբողջ ունեցածը երկու յուժայ էր միայն, պահուած իր ցնցոտիներուն խորը, անակնկալ պէտքի մը համար գուցէ: Երկու յուժայ միայն, իր իրիկուան իւզին կամ հացին գինը թերեւս. եւ այրին գիտէր

թէ այդ համեստ դրամին երկու կտորները զօրս ինք կը շօշափէր իր ձեռքին մէջ, իր ամբողջ գանձը կը կազմէին, եւ գիտէր թէ զանոնք տալէ վերջ, ոչինչ պիտի մնար իրեն: Հոգեւորանջ այս մտածումները անցան իր միտքէն, բայց անիկա տասնց եւ ոչ մէկին առջեւ կանգ առաւ, եւ զանձանակին մօտենալով անոր խորութեան մէջ նետեց իր երկու յուժայի չնչին նուէրը, եւ երջանիկ ու ամօքուած հոգիով տուն վերադարձաւ, ուր իրեն կ'ըսպասէր չքաւորութիւնը:

Ոչ ոք նշմարեց այրի կնիջ այս զոհարեւորութիւնը, անիկա անտեսուեցաւ բոլորէն. մարդիկ անգիտացան զինքը ու իր ըզգացումները, ինչպէս կ'անգիտացուին շատ անգամ այնքան թանկ եւ սիրագեղ նուիրումներն ու զոհողութիւնները: Բայց ո՛չ, կար մէկը ուր իրեն կ'ըսէր իր բովանդակ խորութիւնն ու զոհողութեանը մէջ, եւ քաղցր ու անոյշ նայուածքով մը հետեւած անոր, եւ գերազանցօրէն գնահատած անոր սրտարուն շնորհքը, անիկա Յիսուսն էր:

Երանի՜ քեզ, աղքատ բայց երջանիկ արարած, վասնզի Անիկա տեսաւ քեզի, եւ իր լուռ օկնարկը բաւեց որ քու արարքդ յաւերժանայ: Դուն թերեւս զինք չճանչցար, բայց Անիկա տեսաւ քեզի, եւ օրհնեց քու բոլորանուէր ընծադ: Մարդիկ տարբեր չափ եւ կշիռ գործածեցին, եւ չկրցին նշմարել ամբողջ տիեզերք մը լիաքննող քու հոգիդ, եւ այն մեծ զոհողութիւնը զոր դուն ըրիր զանձանակին առջեւ, միայն երկու յուժայով:

Բոլոր անկեղծ պաշտումները զոհողութեամբ կը վերջանան, զոհողութիւնը սիրոյ եւ հաւատքի գործածանալանցումն է ինքնին, որ առաքելին ու մաքուր հոգիներէն կը կաթկթի յաճախ, մանանայի մը սրբութեամբ:

Ձոհողութիւնը ճշմարիտ սիրոյ, եւ հաւատքի անվերապելի փորձն է, ուր ոչ մէկ պայանադրականութիւն կրնայ զգացնել իր կեղծիքը: Նստոր հոն տաճարին գանձանակին առջեւ կատարեցին բարեպաշտական իրենց պարտքը, եւ տունն քանակով շատ աւելի քան այրին, սակայն անոնց տուածը զոհողութեան մը կշիռը չունէր, եւ հոգեւոր փրթած նուէր մը չէր, այլ իրենց աւելորդը միայն, բայց Աստուած չի գո-

հանար աւելորդով, Ան կը սիրէ բոլորա-
նըւէր ձօնը, և այս է որ Յիսուս մեզի
կ'ուսուցանէ, այրիին օրինակովը:

Թերեւս ձեր միտքին մէջ այժմ ծագի
կասկածը թէ Աստուծոյ հաճելի ըլլալու
համար քրիստոնէութիւնը կը պահանջէ որ
մարդիկ մերկանան իրենց բոլոր ունեցած-
ներէն, և ասիակ ձեզի կը թուի անկարելի
և նոյնիսկ անբարոյիկ և խորթ արդի ընկե-
րային պայմաններու պահանջքին: Սակայն
մարդկային անմտութիւնն ու անհաւատու-
թիւնն է որ այս կերպ կ'ուզէ թարգմանել
Աւետարանի այս վսեմ բացատրութիւնը:
Յիսուս իր այս օրինակով չի պահանջեր
երբեք որ մենք ծայրայեղ չքաւորութեան
մէջ ապրինք, ըսել չուզէր թէ Աստուծոյ
հաճելի ըլլալու համար պէտք է տալ նոյն
իսկ անհրաժեշտը: Ինչ որ հոս կը քա-
րողութի նիւթական կարելիութիւններէ վեր
պահանջ մըն է, ներքին ու հոգեկան զո-
հողութիւն մը, որուն կրնան մասնակցել
հաւատարմապէս թէ աղքատն և թէ հարուս-
տը: Վասնզի տրուելին քանակական չափը
չէ որ նկատի կ'առնուի, այլ մտադրութեան
եւ հոգեկան արտայայտութեան կերպը:
Աստուած սրտին կը նայի, և անոր համե-
մատ կը կռնէ ընծայուածին արժէքը, ա-
նոր քով այրիի սրտաբուխ լուսան աւելի
թանկագին է, քան մեծագումար նուէրը
փարսեցուց, և ամբողջ գանձը ծանա-
րին:

Պէտք է աւել բոլորը, խնդիրը գրամին
կամ նիւթական կարելիութեանց վրայ չէ,
և ի բոլոր որտէ. բոլորանուէր ընծայելու
և զոհելու հոգեկան այս վիճակն է որ կը
զնահատուի Աստուծոյ կողմէ և կը վսեմա-
նայ մեր մտածումին առջեւ: Եթէ երկտա-
սարգ մը օրինակի համար իր կեանքի մէջ,
իր բովանդակ օէրը, ուշադրութիւնը կեդ-
րոնացնէ միայն նիւթական արժէքներ գի-
գելու վրայ, ընտրելով այսպէս մարդկա-
յինը միայն, և իր հոգիին մէջ անկիւն մը
չնուիրէ Աստուծոյ պաշտամունքին, այլ
սովորութիւն եղած ձեւով մը միայն գալ
կատարելու իր հոգեւոր պարտականութիւ-
նը, թող իլլուր չսպասէ Աստուծոյ զնահա-
տանքին, սկսածայ բերած իր այդ ա-
ւելորդին համար: Աստուած պէտք է չուի
անոր, այդպիսին քրիստոնէական գանձա-
նակին առջեւէն անցած կ'ըլլայ այնպէս,

ինչպէս անցան այդ օր փարսեցիներէն ու
զպրններէն շատեր:

Նոյնպէս եթէ մէկը մինչեւ իր խոր
ծերութիւնը ապրի հաճութիւն կեանք մը, և
իր զառամած տարիքէն վերջ միայն գալ
նուիրելու ինքզինքը Աստուծոյ, թող չի
կարծէ թէ զոհողութիւն մը բրած կ'ըլլայ,
վասնզի անիկա իր կեանքին աւելորդը,
իր կեանքին մըրը միայն նետած կ'ըլլայ
հաւատքի գանձանակին մէջ:

Բոլոր անոնք, որոնք սուրբ և նուիրա-
կան զաղափարի մը առջեւ կը վարանին,
եւ մարդկային հաշիւներով կը գործեն,
անոնք կուտան միայն իրենց աւելորդը:
Ի՞նչ կը տեսնենք Աւետարանի այս պատ-
մութեան մէջ, կին մը որ կուտայ իր ամբողջ
ունեցածը Աստուծոյ, մեզի տալով զոհ-
բերութեան գերագոյն օրինակ մը, իրբեւ
երաշխիք իր անհուն սիրոյն և հաւատքին
առ Աստուած:

Զոհողութիւնները, և հոգեկան ընծա-
յութիւնները չեն կորսուիր երբեք, անոնք
կ'ապրին յաւերժօրէն մարգոց հոգիներուն
խորը, և ժամանակի մատնանին մէջ կը
կազմեն գերազանց իրականութիւնը, ան-
խրական այս կեանքին:

Աստուծոյ և մեր ընկերով համար մեր
զոհածը լոկ կը պտղաբերի, ցորենահա-
տին պէս, որ սերմանուելէ վերջ միայն
կ'արգիւնաւորուի: Ինչ որ կուտանք Աս-
տուծոյ և մարդոց, այն միայն կը մնայ
մեզմէ վերջ, իսկ մեր վերապահածը մա-
ռան բաժին կը գանայ, և կը կորսուի,
չչահագործուած, և կամ իլլու՞ր փասուած
գանձի մը հանգոյն:

Զուիւլ ամբողջը, գերազմէ խնթու-
թիւն պիտի մղտան թերեւս անոնք, որոնք
հոգին մերկ է հրգեհուած անտառի մը նման:
Եւ որոնք չեն զգացեր երբեք քաղցր միտ-
թարութիւնը այդ զոհողութեան, և սակայն
այդ խնթութեամբ էր որ փրկուեցաւ աշ-
խարհ: Եւ արդէն ի՞նչ կը խորհրդանշէ
խաչը, որ մեր խորաններուն առջեւ կը
բանայ իր թեւերը ամբողջ աշխարհ գրկելու
համար կարծես, եթէ ոչ գերագոյն զոհա-
բերութեան մը խորհրդանշիչը անոր՝ որ իր
ամբողջ ունեցածը, ինքզինքը առաւ ի
փրկանս մարդկութեան: Զոհողութեան այս
աշին շատ լաւ հասկցած են մեր նախնիք,
և այս ոգիին շնորհիւ է որ մենք կրցած

ենք ապրիլ դարերով: Թերթեցէք մեր բուրի եկեղեցիներու, դպրոցներու, և ազգային հաստատութիւններու յիշատակարանները, և դուք պիտի տեսնէք թէ ասոնք ամբողջը գոյաւորուած են հայ աշխիներու լուսմաներով: Այո՛ հայ աշխիներու լուսմաներով վառ ծնացած է դարերով մեր եկեղեցւոյ կանթեղը, և անոր շնորհիւ ապրած է հայ որբը, ու պիտի ապրի, վասնզի այն վայրկեանէն երբ ժողովուրդ մը կը դադրի զոհելէ ինքզինքին և իրենիւներուն համար, կը դադրի գոյութիւն ունենալէ:

Նոյն է պարագան հոգեւոր տեսակէտէն, մեր բարեպաշտութիւնները զեկաժարող այս բոլոր ծիսակատարութիւնները ու չինչ պիտի արժեն, եթէ Աստուծոյ հետ մեր այս ժամագրութիւնը չվերջնայ մեր հոգիէն փրթած զոհողութեամբ մը, և մենք հաւատքի գանձանակին առջեւէն անցած կ'ըլլանք, առանց հոն նետելու մեր լուսման:

Գանձանակը այժմ Աւետարանն է: Այդ գանձանակին առջեւէն անցան շատ ազգեր, քրիստոնեայ և ոչ քրիստոնեայ, և պատմութիւնը կրնայ վկայել թէ իւրաքանչիւրը ինչ ձգեց: Ամէնքը առին բան մը, բայց թէ ի՞նչ ձգեցին զոհողութեան եւ սիրոյ այդ գանձանակը: Քրիստոնէութեան գանձանակին առջեւէն անցաւ նաեւ աղքատ կինը, մայր որդեկորոյս, պատմութեան մեծ այրին, Հայ ազգը: Ազգերու շարքին անկիւս գանձանակին մէջ գրաւ իր ամբողջը: Տէ՛ր դուն տեսա՛ր զմեզ երբ մենք մեր արեան վերջին կաթիլը չխնայեցինք, երբ անցանք ընդ հուր և ընդ սուր, երբ մեր խորտակուած ուսերուն վրայ տարինք քու փառքդ, երբ երկնքիդ մարգարիտին համար ծախեցինք ամէն ինչ: Այժմ ոչինչ ունինք, կամ շատ քիչ բան, բայց զոհ ենք որ առինք ամէն բան, ատող ապրեցնելու համար մեր եկեղեցին և մեր ազգը:

Ձոհողութեան ոգին միշտ արթուն եւ կենդանի եղած է մեր դարաւոր կեանքին մէջ: Եթէ յաճախ մեզի պակսած է իմաստութիւնը, սակայն երբեք զոհողութիւնը: Եւ արդէն ի՞նչ կրնայ արժեք կեանքը, եթէ ան կոտորած ճրագի մը պէս ամէն օր կը մարի և կը ծխայ ինքն իր համար միայն: Հայ ազգը և իր եկեղեցին դարերով այդ զոհողութիւնը ապրեցան և իրենց կեանքը գինն է այդ ապրումին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Դ.

Հայ եկեղեցին, իբր բարոյական և մտաւոր մեծ ազգակ, տակաւ պիտի հանդերձէր ինքզինքը ըլլալու քաղաքական ներքին գործօն մը, մեր միջավայրին յատուկ ըմբռնումով անշուշտ: Դ. զարէն սկսած էին խարխիլ արդէն հայ պետութեան լաստակները, և Հայ եկեղեցւոյ ղեկավարները կը ջանային եկեղեցին վերածել անառիկ ամրոցի մը: Եթէ Դ. և Ե. դարերը ինքնապաշտպանութեան շրջաններ ներկա տենք Պարսից գէմ, Ձ. դարը ինքնապաշտպանութեան դարն է ընդդէմ Բիւզանդիոնի: Ատո՛ր կը նկրտէին Բարգէն և Ներսէս Բ. զլիաւորութեամբ զուամարուած ժողովները, հայ դաւանաբանութեան եղբիւր և հասկացողութեանց ի խնդիր: Դ. և Ե. դարերուն Պարսիկներ փորձեցին ջնջել քրիստոնէութիւնը Հայաստանէն, սակայն տեսան դժուարութիւնը և ստիպուեցան հանդուրժել: Իսկ Ձ. և Ե. դարերուն Բիւզանդիոնը կը ջանար Հայ եկեղեցին և ազգը իրեն ենթարկել, Պարսիկները այս շրջանին ընդհակառակն պաշտպան կենալով, կ'ուզէին հեռու պահել Հայաստանը Բիւզանդական ազգեցութենէն:

Հայ եկեղեցին թէ ընդհանուր քրիստոնէական եկեղեցիի և թէ ազգային կեանքի մէջ, կրօնական գերէն զատ, կատարած է երկու զլիաւոր դերեր, մեակուրային և քաղաքական: Եւ այս զոյգ շարժումները կերպարանք առնել սկսած են քրիստոնէութեան մեր մէջ քարոզուելու օրերէն: Սակայն Հայ եկեղեցւոյ ամենամեծ արժանիքը իր ինքնապատկանութեամբ և ազգային գոյութեան խարխիս ծառայելուն մէջն է, մասնաւոր Սասանեան և արաբական տիրապետութեան շրջաններուն. ոչ միայն այս՝ այլ նաև իր արեւմտման հանգիստացած արեւմտուելու:

Այն ինչ որ մեզի է վիճակուեր այդ մութ դարերուն, ահաւոր ու անորակելի է, և իր նմանը չունի զուցէ մարդկային պատմութեան էջերուն վրայ: Մեր ձեռագրաց յիշատակարաններու մէջ յաճախ կը հան-